

Historiens gang kan føles ved en tur på Tåsinge

*Den skønne, frugtbare ø med stærkt vekslende
natur har været sæde for historiske tildragelser*

*af førstelærer Haulund Christensen, Troense
med illustrationer af Volmer Strange*

Skønt det nu er mange år siden, husker jeg tydeligt mit første besøg på Tåsinge. En sollys sommersondagsmorgen plaskede vi over det smalle sund med »Fritz Juel«. Bagerdrenge kom susende på deres budcykler, og poser med morgenbrød blev hurtigt lempet om bord, så kunne enhver på den anden side frit tage for sig af retterne. Der var ingen som helst formaliteter i form af fragtbreve, eller hvad den slags dokumenter nu hedder, som anvendes over sø og saltene vove, og der skulle ikke betales gebyr. Til gengæld påtog færgeriet sig ikke noget ansvar for, om rundstykkerne nu også kom de tiltænkte hungrige sjæle til gode. Uvilkårlig randt mig i hu den gamle danske konge, Frode Fredegod kaldet, for på mit spørgsmål til fæргеbetjenten fik jeg som svar, at der hidtil ikke var gået varer forkert i byen.

Den smukke sejltur var alt for kort, når man har en hel dag for sig – sådan en dag, hvor man ingen ting skal, bare være til. Så er det ligesom, at man vil holde på nuet. Man ønsker, at alle smukke indtryk skal vare ved.

Det duftende morgenbrød, der lå på færrens bagagedæk, havde sat vore smagsløg og spytkirtler i virksomhed, men på Vindeby kro var man endnu løst af søvnens favntag, så vi besteg vor stålhest og begyndte den smukke rundtur med kurs mod Bregninge. Mens

mælkevogne og biler fra og til færgen raslede og truttede forbi os, gik det langsomt op ad den mere end tre kilometer lange bakke, hvor Bregninge kirke som en varde skuer ud over det smukke landskab.

Vi var kommet til et skønt land, og for en vestjyde er det første indtryk tillige, at det er et venligt land. Foran hvert hus er en lille have med hæk langs vejen, og nænsomme hænder har pyntet op til søndag, ja, endog revet uden for hækken. Hus og have vil ligesom sige: velkommen til Tåsinge, sådan følte vi det.

Mange gange lød det: Se der! For på vor vej mod bakkens top var vi genstand for mange dejlige indtryk. Ofte måtte vi af cyklen for ret at betragte de vilde planter på grøftekan-ten eller den duvende hvedemark, hvor kornet stod så tæt, at man følte, at man kunne gå med træsko henover aksene uden at træde igennem. Også det bølgende bakkedrag måtte nærmere betragtes, disse af istiden formede slugter og bakker førte tankerne tilbage til den tid, da Danmark endnu var et ufødt barn.

Sagnet om Ingers Høj

Til venstre for vejen ligger Ingers høj, og trods protest fra vores arbejdsløse tarme måtte vi derop, thi fortidens minder har altid haft en dragende magt over os. En smal leret vej fører os til målet, og hvilken udsigt!

Særlig skøn tager Thurø sig ud fra dette sted. Ja, oldtidens mennesker kunne svært finde de smukkeste steder til deres begravelsespladser. På højen traf vi en ældre mand, der ligesom os nød tilværelsen og naturen. På vort spørgsmål, hvorfor højen kaldtes Ingers høj, fortalte han sagnet om højen:

Jomfru Inger havde forsvoret sig til Djævelen, hvis hun blev sin kæreste utro, men hun havde nok ikke taget sit løfte særligt højtideligt, for hun skænkede en rigere bejler sin gunst, og mens hun stod med ham foran alteret i Bregninge kirke for at modtage præstens velsignelse, kom hendes nu retmæssige herre i egen djævelske skikkelse og tog hende med til højen her. Brudekransen virkede imidlertid som amulet, men en bondeknøs, som tilfældigt kom forbi, rev brudekransen af, og herefter kunne Djævelen føre Inger med sig ned i højen.

Atter gik det mod bakkens top, forbi gamle gårde omgivet af struttende roestykker, agre med frø eller agurker, der alt sammen vidnede om den tåsingske bondes dygtighed og foretagsomhed. Gamle og nye frugthaver ligger langs vejen, end ikke en lille nåleskov mangler.

Inden vi nåede bakkens top, havde kirkeklokken kaldt sognets beboere sammen til

Bregninge Kirke

gudstjeneste, og vi måtte nøjes med at sidde på kroen og tænke på kirken, men det skal jo også være bedre end det modsatte. En nergertjener bragte os de nødvendige kalorier til vort hungrende legeme, mens orgelets brus og menighedens sang svagt nåede vore øren, en betagende restaurationsmusik en skøn søndag morgen.

På Bregninge bakke kan man i grusgraven føle sig hensat til Jyllands magre egne, her findes de samme små blomster, og gyvelen rækker sine gule blomster op til beskuelse, selv lyngen mangler ikke. Intet under, at denne plet er fredet, for den er en sjældenhed midt i alt det frodige. I øvrigt har fredningsbestemmelserne senere sat sindene i voldsom bevægelse ved en forestående vejregulering gennem Bregninge by. Disse sindenes voldsomme bølger skal jeg vel vogte mig for at komme for nær, de skal efter sigende være altopslugende.

Men nu op i tårnet, der bestiges af over 30.000 turister årligt. Først går det ad en snæver og stejl vindeltrappe af sten, der senere afløses af en mageligere trætrappe, forbi kirkeklokken, der bærer den ædle givers navn: Skænket af Jakob Rosenkrantz og Helvig Hardenbjerg 1590, omstøbt af C. Juel Brockdorff og Julie Juel Brockdorff, født baronesse Reedtz Thott til Thorseng 1896. For første gang stødte vi på Juelernes navn, men det blev ikke sidste gang.

Så stod vi på platformen, der er opført af Fr. Juel, efter at spiret i en storm 1793 blæste ned. Platformen var tænkt som observatorium, og ved kirkens restaurering i 1882-83 blev der bygget et spir over. Og hvilket uforglemmeligt sceneri. Fra en højde af 100 meter over havet breder sig et udsnit af vores dejlige land sig for vort øje: Nakskovs fabrikksskorstene, Sjællands kyst, Odinstårnet, der senere er faldet, de mange små øer, som kun med stort besvær og med kortet i hånd kan skilles ud fra hinanden og Als mod vest. De hvide sejl, der skyder sig frem på sundets vand, gør det hele levende og uforglemmeligt. Bregninge kirketårn er

da også et af de mest besøgte udsigtssteder i Danmark.

Kirkens indre med både over- og underjordisk gravkapel er også et besøg værd, men vi må videre ud på den skønne ø, men næppe har vi startet tandem, før vi ved et vejkrøds må stoppe op ved en ret stor mindesten, der viser sig at være rejst over Fr. Juel, Valdemar Slots ejer fra 1767-1827.

»Fattigdommens Lindrer,
Ungdommens Oplyser
Agerdyrkningens Fremmer,
Videnskabens Dyrker
De skønne Kunstners Velynder«.

Siger sønnen, Carl Juel, om sin fader. Ved et senere studium af denne så højt lovprieste mand, må jeg indrømme, at indskriften ikke siger for meget.

Fra Hovmark til Husmandssted

Vi kører atter mod syd og kommer forbi de mange små husmandssteder, der tydeligt bærer præg af, at det er udstykningslovene, der her er bragt i anvendelse. Engang var her hovmark, hvor bønderne måtte slide for herremanden, mens ridefogeden svang sin pisk. Nu ligger her venlige små ejendomme med veldyrkede marker og indbydende haver. Ubevist rinder H.C. Andersens ord os i hu: »Vor tid er dog den bedste«.

Mens bilerne haster mod Vemmenæsfergen, drejer vi af til højre og kommer til øens midtpunkt, Landet. Den typiske danske kirke drager os. For en ynder af den romanske kirke, er Landet kirke en lækkerbissen. Den er stilren, dog fra regnet de ændringer – f. eks. de større vinduer – som tiden har krævet. I våbenhuset betages man af den smukke portal med det skønne tympanon og figurerne på dørstolperne. Indvendig er kirken lys, men gør et noget forsømt indtryk. I koret mindes den forhenværende guvernør i Trankebar, der forstødt af hoffet endte sine dage i »Holme-

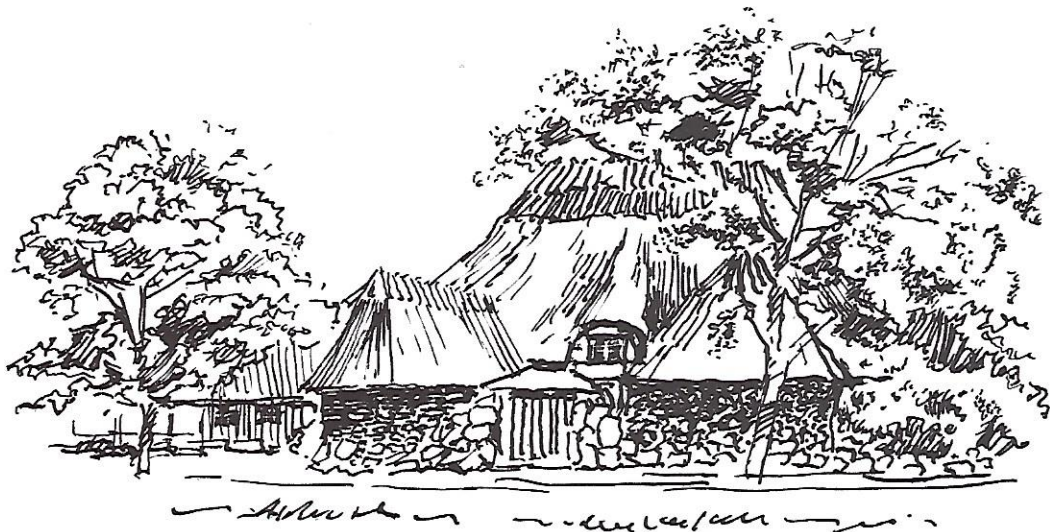

Sixten Sparre og Elvira Madigan.

gård« i Strammelse. Hans ligsten er indmuret i våbenhusets væg, hans florumvundne kårde er ophængt i koret, og hans våbenmærke er malet i et hjørne af korhvælvingen.

På kirkegården må vi hen til den smukke Elvira Madigans og løjtnant grev Sixten Sparres grave. Langt fra deres slægt ligger de her forenede i døden efter deres korte kærlighedsrus. Senere er der ved siden af denne grav kommet en ny, der gemmer resterne af to engelske flyvere, som faldt ved Tåsinges kyst under den anden verdenskrig, flyverløjtnant A. J. Sayer og flyversergent L. G. Glaus. En mindeplade i våbenhuset fortæller om deres indsats i kampen for friheden.

Fra dødens stille have går turen videre, men tilfældigvis strejfer vort blik et skilt på et ganske almindeligt hus. Der stod noget om bogudlån. Vi spurgte en dreng, om det var biblioteket, og da han svarede bekræftende, blev vi mere interesserede. Af en mand fik vi at vide, at husets ejer, Marie Lolk, havde skænket dette til bibliotek kun med den betingelse, at hun måtte bo i stuen resten af sine dage. Vi kunne høre på manden, at han var stolt af biblioteket, og ikke uden grund. Siden da har vi haft lejlighed til at stifte nærmere bekendtskab med Tåsinge bibliotek, der

»Lille Vejlegaard«.

efter udvidelsen i 1951 er Danmarks største og mest moderne sognebibliotek, og dette storslåede resultat er nået, fordi een mand - stedets dyrlæge - med al sin kraft er gået ind for sagen, og fordi han har held og evne til at vælge de rette medarbejdere. Tåsinge bibliotek er alene et besøg på øen værd.

Mellem de mange bindingsværksgårde, der ligger søndagsstille i solskinnet, strækker vejen sig til Vornæs skov, der vifter kølighed ned over vor ophedede krop, og fra skoven kommer vi ud til Vejlen, der strækker sig langt ind i øen. En dæmning er allerede for et par hundrede år siden lagt over dens yderste ende. Dette arbejde er udført af kammerherre Niels Juel, der efter sigende gav de to ærboer så ringe løn for deres arbejde, at de endte deres dage på fattiggården. På den anden side af Vejlen ligger »Vejlegården«, hvor den kendte tåsingebo Søren Lolk boede, en meget frisindet, men særpræget mand, der bl. a. er herlig skildret i bogen om Peder Sabroe.

Vejen går nu forbi Staus mølle, der er opført på Staus høj, en gammel kæmpehøj med gravkammer. Møllen er senere blevet fulstæn-

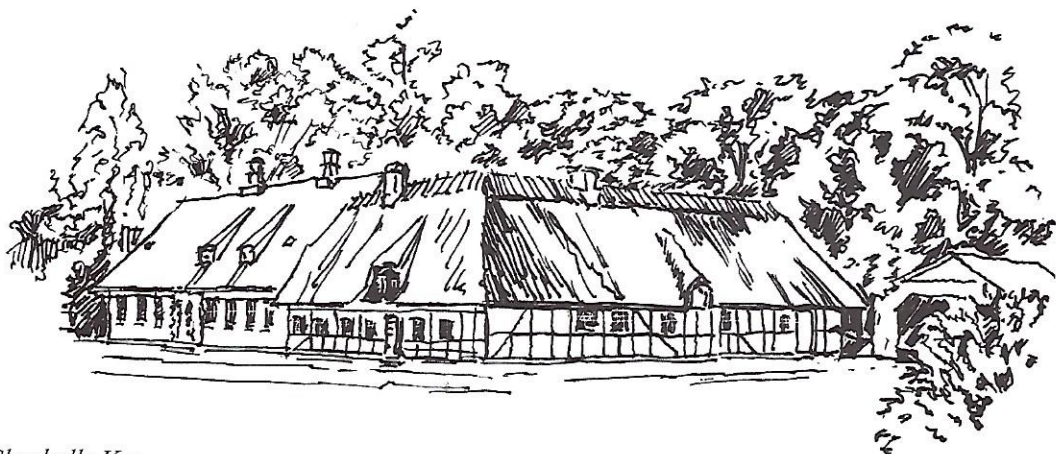
dig ødelagt under en storm og vil ikke blive genopbygget i sin tidligere skikkelse.

Efter et lille hvil på Skovballe kro, landskendt for sin ålesteg, spadserer vi til stranden, hvor fiskerne med små midler har anlagt en miniaturehavn med plads til hyttefæde, garn, tjæregryde og de mange redskaber, der er nødvendige for at sætte fisken på bordet. Til højre for »havnen« lokker det friske vand så stærkt, at vi ikke kunne modstå, og snart tumlede vi os i det våde element og fik på den måde sagt farvel til vejstøvet.

Fra Skovballe strand er der udsigt til de mange småøer, men det er umuligt at skelne dem fra hinanden her fra den lave strand. Kun de indfødte kan gøre det. Men vi må videre og bestiger atter stålhesten. Landet her på den sydlige del af øen er fladt, og en varm sommervind viftede os om kinderne, mens vi trillede hen ad den støvede vej, kranset af de bugnede marker.

Ved Vemmenæs

Bjerreby hæver sig lidt over det øvrige land, og sognekirken ses derfor viden om. Kirken er af

Skovballe Kro.

samme alder som øens to øvrige kirker, men ved ombygning har den helt mistet sit oprindelige udseende. Om den har vundet noget herved, vil vi lade andre bedømme, vi kørte i hvert fald forbi ned ad bakken mod Vemmenæs, forbi den gamle smukke færgegård, hvorfra færgeriet til Langeland i ældre tider administreredes.

En stensat dæmning fører ud i det grunde vand til færgeklappen, og en lang række biler ventede på at blive sejlet over til den lange ø, der tydeligt sås i den klare eftermiddags-sol. Det var fristende at tage med en tur til Ørstedernes by, men vi modstod, for Tåsinge gemte endnu på så meget, som vi gerne ville stifte bekendtskab med. Færgen kom og spyede sin last af glade søndagskørere ud på dæmningen, og som fangne dyr, der slippes ud af buret, fløj bilisterne hen ad vejen mod den næste færge.

Vi tog den med ro og slog ind på en sidevej, for vi ville gerne prøve at finde resterne af det gamle kapel, der har ligget her i gamle dage. Skønt vi havde det indtegnet på kortet, lykkedes os ikke at finde det, men en bonde,

der gik på sin mark og frydede sig over den frodige natur, som tog sig dobbelt herlig ud i sommersøndagssolskinnet, var mere end villig til at vise os stedet og fortalte:

»Her fandtes i gamle dage en kilde, kaldet Sct. Olufs kilde, hvor folk søgte hen for at bade og derved finde helse. En bonde vanhelligede til sidst kilden ved at føre sin skabede hest ud i det hellige vand, og derved mistede kilden sin kraft. Ved kilden var der bygget et kapel, og det er dette, man endnu kan støde på murbrokker af, når ploven går hen over stedet. I kapellet opbevares Sct. Olufs billede, som bønderne bar rundt på deres marker, for at han skulle signe jorden og sikre en god afgrøde, men inden aften skulle billedet igen være på plads i kapellet. Dette blev skæbnesvangert, for mens en bonde bar billedet om på sin mark, blev han overrasket af mørkets frembrud, og da han havde langt til kapellet, tog han det med hjem og gemte det i sin bageovn for at bringe det på plads næste dag, men da han stod op næste morgen, havde hans pige allerede tændt op i ovnen, og Sct. Olufs billede var gået op i luer. Efter sagnet

Motiv fra Vårø Monnet.

har vi Lundby bønder siden ingen rigtig lykkehøft«, sluttede vor hjemmelsmand med et lunt glimt i øjet.

Et pælehus i Lundby

Vi takkede den hyggelige fortæller og svang os atter i sadlen, men vi kom ikke ret langt, inden et underligt, noget afstikkende bygningsværk tiltvang sig vor opmærksomhed. Et hus bygget på pæle, et udsigtstårn, eller hvad? Mens vi stod og udvekslede meninger herom, kom en mand frem fra hækken i skjortærmer. Han afgjorde straks vor diskussion, idet han præsenterede sig som tårnets ejer. Ingen af os havde ret i vor påstand, men hvem kunne også tænke, at det var et skrædderværksted.

Vi blev budt indenfor og entrede det 20 meter høje tårn ad en udvendig stige.

Marius Bonum hedder tårnets ejer, men folk her på egnen kalder ham skrædderen i tårnet. I det nederste tårnværelse har han sit værksted. »Jeg kan se vand til alle sider, og jeg holder så meget af vand«, betroede skrædderen os, »og der sker så mange onde ting i verden, derfor har jeg trukket mig tilbage, men

jeg vil gerne se den skønne jord sådan lidt fra oven, forstår du – for vi siger du, vi siger jo også du til Vorherre«.

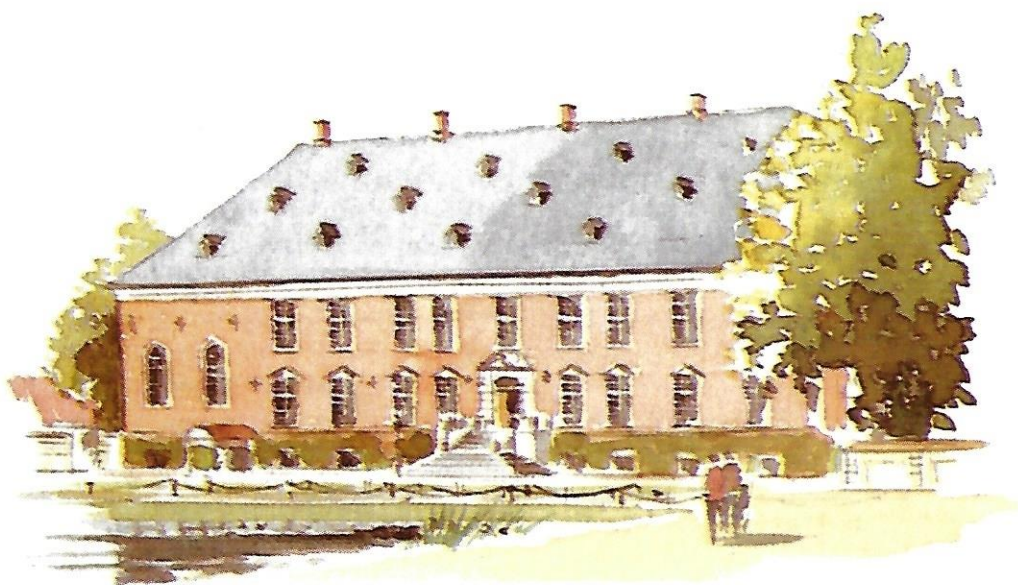
Vi kravlede op i den øverste etage. Her har Bonum indrettet en samling af møbler, husgeråd m. v., der bedre end ord fortæller om Tåsinges gamle bondekultur. Bonum har ikke betalt noget for de gamle ting. Folk ved, at han er samler, og forærer ham derfor gerne, hvad der ved lejlighed findes frem. Kærest for ham er de gamle ting fra hans barndomshjem, f. eks. den gamle bænk, vel nær de 200 år, hvor han sov som dreng, men hver eneste ting holder han af og ved nøje besked med. Hans ligefremhed og hjertevarme gjorde os godt! Var der mange af hans slags, så verden anderledes ud.

Adskillige gange drejede vi hovedet tilbage, da det atter gik hen ad vejen mod Nørreskoven, men ved at se på tårnet dannede sig billedet af Bonums venlige ansigt sig for vort blik.

Så snart vi kom ind i skoven, blev vi opmærksomme på en hel del store fugle, der støjende kredsede omkring mellem de høje træ-

Ambrosiusegen

Valdemars Slot

toppe. Atter måtte vi af sadlen for at se nærmere på disse vingede skabninger, og det viste sig, at vi var i nærheden af en hejrekoloni, men da tiden til et nærmere studium af kolonien var uheldigst muligt, for hejrerne bygger højt, og det tætte løv skjulte næsten rederne helt. Dog røbede de deres tilstedeværelse ved deres skrig og ved den mængde fuglegødning, der fandtes under de træer, hvor rederne svagt skimtedes. Vil man studere hejrerens liv, må man helst benytte forårstiden, inden bøgen har iført sig sin sommerdragt. Vi måtte nøjes med den tilfredsstillende, det var, at have fundet en af de ret få hejrekolonier, der findes i vort land.

Ruinerne af Valdemar Slots forgænger

Efter at være kommet ud af skoven havde vi på højre hånd det gamle voldsted af Kærstrup, Valdemar Slots forgænger. Nu er voldgravene jævnet ud, så der skal geni til at finde stedet, hvor så megen dramatik i sin tid er udspillet. Vi mindedes i flæng navne som dronning Margrethe, der overdrog Kærstrup til den Odense bisp, hvorfor Tåsinges bønder i 150 år måtte bøje sig under krumstaven. Fra den tid er vel den bedst kendte bisp Jens Andersen Biellenach, der fo'r særligt hårdt frem mod bønderne, men Christian den Anden – de fattiges ven – tog sig af bispen, der måtte vandre i fængsel på Hammershus. Efter kongens fald kom han atter til magten, men Nemesis indhentede ham atter. En holstensk adelsmand bortførte ham til Holsten og pinte ham på det grusomste ved at smøre ham ind i honning og overlade ham til fluer, bier og andre herlige insekter. Han blev dog tilsidst løskøbt og døde i Lübeck.

Efter reformationen gik Kærstrup tilbage til kronen og blev i årene 1629-33 ombygget af Christian den Fjerde og fik sit nuværende navn, men i 1678 tilskødedes det den berømte søhelt Niels Juel, og hermed er Juernes epoke oprundet. Forinden vi vendte vort blik mod denne slægts hovedsæde, måtte vi

endnu engang af sadlen for at danse rundt om den prægtige Ambrosiuseg, der strækker sine gamle knudrede grene langt ud over vejen. Her har digteren Ambrosius Stub, skriverkarlen på Valdemar slot, gået, her har naturen stemt hans sind, så han har frembragt nogle af sine allerskønneste vers, og intet under, at det netop blev her; findes der blot en smule digterblod i et menneskes årer, så må det bruse netop i en sådan natur.

En dæmning fører over en nu tørlagt vig, og så kører vi gennem den berømte portbygning, der er fredet i klasse A, og står på den imponerende slotsplads, hvor Juellerne har haft deres virke i omtrent 300 år. Gennem dette spand af år har slægten haft en stor indflydelse på øens trivsel. Højest i betydning nåede kammerherre Niels Juel, ejer fra 1714-1766, og Frederik Juel, generalen, som han kaldtes, ejer fra 1767-1827. Hans mindsten i Bregninge er nævnt.

Hovedbygningen hører ikke til de smukkeste, men fra dens mure og vinduer, fra søen og springvandet, tepavillonen og de lange staldlænger strømmer der historie mod en. De fortæller om en hård tid, hvor bonden måtte bøje nakken for herremandens tilranede despoti, men også mildhed, fremskridt og »fattigdommens lindrer«.

Slottets og slægtens historie skal ikke skrives her, vi må nøjes med en stille dvælen ved fortiden, og videre går turen til Troense, den gamle skipperby, der nu sover tornerosesøvn. Med sine pragtfulde bindingsværkshuse er byen en seværdighed af rang, og som den smukkeste perle i rækken ligger den gamle skole midt i byen, et smukt minde om Frederik Juel, »Ungdommens oplyser«, der lod skolen opføre i 1790, 24 år før den store skolelov. Ofte benævnes skolen som rytterskole, men det er urigtigt. Rytterskolerne blev alle opført af Frederik den Fjerde ca. 70 år før, Troense skole blev bygget.

Netop som vi trillede forbi skolen, kom den gamle lærer ud ad døren Den ranke, hvidhå-

Grønnegade Troense

Sofartsmuseet Troense

Badstuen, Troense

rede mand manglede kun kalot og lang pibe for også at kunne være fra Frederik Juels tid.

Efter et lille hvil, hvor vi nød kaffen til den betagende udsigt over Svendborg sund og Thurø, gik turen atter mod Vindeby-færgen gennem den så ofte forevige allé ved Eskær. En minderig tur var sluttet, en tur fuld af så mange smukke indtryk, at de har gemt sig i vore sind for stedse.

Efterskrift: Denne artikel er fundet på 2 løse avissider her i Taasinge Lokalhistoriske Arkiv.

Disse er påtrykt datoen 13. august 1953, men uden avisens navn. Siderne antages dog at være fra dagbladet »Sydfyns Socialdemokrat«, som forfatteren var referent til.

Henry Osvald Bernhard Haulund Christensen var født 1904-17/10 i Hemmet sogn, Nørre Horne herred, Ringkøbing amt. Ansat 1. juni 1950 som lærer ved Troense skole. Fra 1956 med virke i den nye Bregninge Sogneskole. Han døde 1968-06/04.